

Особливості міжінституційних відносин у напівпрезидентських країнах Європи

Віталій Литвин,
доктор політичних наук,
професор,
Львівський національний
університет імені Івана
Франка

Vitaliy Lytvyn,
Doctor of Political Science,
Professor,
Ivan Franko National
University of Lviv

ORCID: 0000-0002-9395-3761
vitaliy.lytvyn@lnu.edu.ua

Анотація. У статті порівняно та систематизовано параметри й особливості співвідношення показників і патернів стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин у рамках різних видів напівпрезиденталізму в країнах Європи. Для цього спочатку запропоновано визначення й уточнено дефінітивні ознаки напівпрезиденталізму та виокремлено його приклади як найпоширенішої системи державного правління в країнах Європи, а після цього аргументовано, що про напівпрезиденталізм доцільно говорити у множині. З огляду на це, виділено та наповнено змістом три базові класифікації напівпрезиденталізму, зокрема формальну чи інституційну, фактичну чи політичну й формально-фактичну чи інституційно-політичну, а також види напівпрезиденталізму в кожній з них. Після цього емпірично верифіковано і підтверджено,

зокрема на досвіді країн Європи, теоретизовану у політичній науці позицію, згідно з якою напівпрезиденталізм і його окремі види зумовлюють доволі різні, а інколи й взаємовиключні наслідки, ризики і перспективи. Останні, серед іншого, виявляються у різноспрямованому зіставленні напівпрезиденталізму і його опцій зі стабільністю, конфліктністю й ефективністю міжінституційних відносин у трикутнику „президент – прем’єр-міністр/уряд – парламент”. Відповідно, підтверджено доцільність трактування напівпрезиденталізму не як гомогенного, а як гетерогенного феномену, який спричиняє різномірні ефекти, в тому числі щодо стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин у рамках різних видів аналізованої системи правління в країнах Європи. Враховуючи це, підсумовано, що саме різні види напівпрезиденталізму (а не напівпрезиденталізм у цілому) і теоретично, і емпірично є надійнішими та валіднішими індикаторами вибору систем державного правління, аніж критика кожної з них, адже перші у різних ситуаціях можуть виявлятися по-різному, наближуючись чи віддаляючись від оптимальної і пошукуваної конструкції міжінституційних відносин.

Ключові слова: система державного правління, напівпрезиденталізм, урядовий кабінет, президент, парламент, міжінституційні відносини, стабільність, конфліктність, ефективність, дуалізм виконавчої влади, країни Європи.

Peculiarities of inter-institutional relations in the semi-presidential countries of Europe

Abstract. The article compared and systematized the parameters and features of interrelation between the indicators and patterns of stability, conflictiveness and

effectiveness of inter-institutional relations within the framework of various types of semi-presidentialism in European countries. For this purpose the research initially proposed the definition and clarified the definitive features of semi-presidentialism, as well as singled out its examples as the most common system of state government in European countries, and then it is argued that it is appropriate to speak of semi-presidentialism in the plural. With this in mind, three basic classifications of semi-presidentialism, in particular formal or institutional, factual or political and formal-factual or institutional-political one, as well as types of semi-presidentialism within each of them were highlighted and filled with content and details. Given this, the study empirically verified and confirmed, predominantly based on the experience of European countries, the position theorized in Political Science, according to which semi-presidentialism and its separate types lead to quite different and even mutually exclusive consequences, risks and prospects. The latter, among others, are manifested in the multidirectional interrelation between semi-presidentialism and its options, on one hand, and stability, conflict and effectiveness of inter-institutional relations in the triangle „president – prime minister/governmental cabinet – parliament”, on the other hand. Thus, the article confirmed the expediency of interpreting semi-presidentialism as not a homogeneous, but a heterogeneous phenomenon that causes dissimilar effects, including that on stability, conflict and effectiveness of inter-institutional relations within the framework of various types of the analyzed system of government in European countries. Taking this into account, it was concluded that precisely different types of semi-presidentialism (but not semi-presidentialism in general) both theoretically and empirically are more reliable and valid indicators for the choice of systems of government than criticism of each of them, since the former can manifest themselves differently in diverse situations, thus approaching or moving away from the optimal and desirable construction of inter-institutional relations.

Key words: system of state government, semi-presidentialism, governmental cabinet, president, parliament, inter-institutional relations, stability, conflictedness, effectiveness, the executive dualism, European countries.

Постановка та дослідженість проблеми. Результати теоретичних досліджень і політична практика дають підстави, з одного боку, стверджувати, що напівпрезидентська/змішана система державного правління (надалі – напівпрезиденталізм) та її окремі види здатні зумовлювати різні наслідки, ризики і перспективи (в тому числі на протиположності іншим системам державного правління), з другого боку – змушують верифікувати це твердження. Ці наслідки, ризики і перспективи, серед іншого, виявляються у різноманітній співвідношенні напівпрезиденталізму чи його опцій зі стабільністю, конфліктністю й ефективністю міжінституційних відносин у трикутнику „президент – прем’єр-міністр/уряд – парламент” [1–10], що, своєю чергою, підтверджує доцільність трактування напівпрезиденталізму не як гомогенного, а як гетерогенного й множинного феномену, який спричиняє різні наслідки [11–18]. Такий аргумент додатково актуалізується й тим, що в цілому напівпрезиденталізм і окремі його види відрізняються від інших систем правління (але передусім від президенталізму та парламентаризму) за параметрами їхнього зіставлення зі стабільністю, конфліктністю й ефективністю властивих для них міжінституційних відносин, хоча різні системи правління й обумовлюють то спільні, то відмінні (а загалом варіативні) інституційні та політичні ризики і перспективи [7]. У

цьому контексті цілком слушним є зауваження низки дослідників, згідно з яким напівпрезиденталізм і його види можуть бути або не бути як „кращими” чи перспективнішими, так і „гіршими” чи ризикованішими сценаріями (в тому числі порівняно з іншими системами правління) за показниками стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин [8; 9; 16; 19; 20; 21, с. 6; 22, с. 277; 23; 24, с. 54–55; 25, с. 136; 26–28]. Саме тому проблематика стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин у напівпрезиденталізмі завжди повинна детермінуватися та уточнюватися з огляду на гетерогенність останнього. Продемонструвати у статті це можна на прикладі верифікації та систематизації різних ефектів міжінституційних відносин у розмаїтих видах та кейсах напівпрезиденталізму в країнах Європи.

Мета статті. Дослідницькою метою є з’ясування параметрів співвідношення різних видів напівпрезиденталізму та показників і патернів стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин у їхніх рамках, причому що теоретично, що на прикладі країн Європи (в тому числі й України). Це актуально, адже передусім напівпрезиденталізм (а не інші системи правління) буває дуже різним, що впливає на специфіку розуміння та виявів, а також передумови і наслідки міжінституційних відносин у трикутнику „президент – прем’єр-міністр/уряд – парламент”, зокрема на особливості партійної та виборчої систем, інституційних балансів, стримувань і противаг, політичної структуризації, стабільності й ефективності органів влади (насамперед уряду та парламенту) в тій чи іншій країні тощо. Відповідно, у цьому разі буде проаналізовано не напівпрезиденталізм як генералізовану категорію та залежну змінну, а порівняно різні опції його інституційної та політичної практики і класифікації, з яких напівпрезиденталізм може компонуватись як незалежна аналітична змінна, яка по-різному виявляється в тих чи інших конструкціях міжінституційних відносин, з яких він може компонуватись як незалежна аналітична змінна [8; 16; 20].

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети виходимо із найпоширенішого і найцитованішого у науці визначення напівпрезиденталізму як республіканської конституційної системи державного правління, в якій існують посада всенародно обраного на фіксований термін президента (беззаперечно як глави держави, хоч інколи і як глави держави, і як глави виконавчої влади), а також інститути прем’єр-міністра та урядового кабінету, які колективно відповідальні (можуть бути відправлені у відставку) хоча б перед парламентом (а можливо і перед парламентом, і перед президентом) [29]. Застосовуючи цю дефініцію для аналізу змісту конституцій країн Європи, констатуємо, що формально напівпрезидентськими у регіоні були Австрія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Ірландія, Ісландія, Литва, Македонія, Молдова, Польща, Португалія, Росія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія і Чорногорія. Крім того, нещодавно напівпрезидентськими у Європі перестали бути Вірменія (яка в 2018 р. остаточно трансформувалась у

парламентаризм) і Туреччина (яка з 2018 р. стала прикладом президенталізму), а анонсовано повинна перестати бути ще й Грузія (яка в 2024 р. мала перейти до парламентаризму). З цього випливає, що такий перелік випадків європейського напівпрезиденталізму, особливо в його найширшому вияві станом на кінець 2017 р., є навіть інтуїтивно надзвичайно різномірним за характером та патернами стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин. Причому це часто детерміновано (або ж раніше детермінувалося) системними, національними та класифікаційними ознаками напівпрезиденталізму як такого.

Емпірична розмаїтість різних наслідків напівпрезиденталізму в країнах Європи вдало збігається із теоретизованою логікою та практичною потребою розгляду напівпрезиденталізму як гетерогенної системи державного правління, яку можна класифікувати формально (інституційно), фактично (політично) та формально-фактично (інституційно-політично) [12; 17; 18; 30, с. 10] і завжди з увагою, що різні види напівпрезиденталізму (як відносно незалежні аналітично-порівняльні змінні) можуть викликати відносні ризики чи негативи і перспективи чи позитиви або загалом різні наслідки. Одна з причин гетерогенності аналізованої системи правління – у способі формування, функціонування та відповідальності уряду і системи виконавчої влади, оскільки важлива роль у цих процесах традиційно належить і президенту, і парламенту. Так, президент може бути наділений свободою у визначенні складу уряду, однак не може не враховувати композиції партійно-політичних сил у легіслатурі, бо, призначаючи прем'єр-міністра та/або деяких міністрів (тобто формуючи уряд), президенту необхідна згода або ж принаймні незаперечення парламенту. Окрім того, повноваження президента в умовах напівпрезиденталізму завжди охоплюють певні права у виконавчій владі, які глава держави може реалізувати самостійно або через урядовий кабінет. Відповідно, президент у напівпрезиденталізмі – це глава держави, який зазвичай не відчуває нестачі влади, але і не одноосібний керівник держави через наявність впливового прем'єр-міністра, який не є строго субординованим виключно президентові, бо відповідальний перед президентом і парламентом або лише перед парламентом [31]. Тому взаємини глави держави й уряду у напівпрезиденталізмі відбуваються у форматі моделі „дуалізму виконавчої влади”, яка властива саме для цієї системи правління. Хоч, на противагу, баланс взаємин і рівень уповноваженості інститутів влади в напівпрезиденталізмі визначаються не лише інституційно, а й політично, зокрема внаслідок врахування партійної належності чи афіліації президента і прем'єр-міністра й складу урядового кабінету стосовно композиції парламенту. Врешті, важливо, хто з політичних акторів – президент, прем'єр-міністр/уряд чи парламент – визначальний у політичному процесі і міжінституційних відносинах у рамках напівпрезидентських республік. Ось чому напівпрезиденталізм доцільно класифікувати, але завжди за різними індикаторами, хоча й спаралелюючи їх.

По-перше, формально чи інституційно – основне на підставі регламентованої логіки колективної відповідальності (можливості відставки) урядів перед главою держави і парламентом чи лише парламентом –

напівпрезиденталізм поділяють на президент-парламентаризм та прем'єр-президенталізм (синонімом останнього в українській науці найчастіше вважають парламент-президенталізм). М. Шугарт та Дж. Кері, які виділили ці види напівпрезиденталізму, зазначають, що їх треба позначати як незалежні аналітичні змінні [32], знаменником яких є належність до родового концепту напівпрезиденталізму [9]. У прем'єр-президенталізмі прем'єр-міністр і його урядовий кабінет колективно відповідальні (можуть бути відправлені у відставку) лише перед парламентом. Тому, якщо парламент призначає прем'єр-міністра, який ідеологічно та партійно опозиційний президентові, то останньому доводиться погодитися на таке призначення. Результатом є формування урядового кабінету, що користується підтримкою парламенту, а тому взаємовідносини між президентом й урядовим кабінетом у цьому разі є діловими і трансакційними [33]. Проте у президент-парламентаризмі прем'єр-міністр і його урядовий кабінет колективно відповідальні (можуть бути відправлені у відставку) і перед президентом, і перед парламентом. Тому взаємовідносини між главою держави і прем'єр-міністром є ієрархічними. Адже якщо парламент намагається призначити прем'єр-міністром супротивника президента, то перший (за винятком ситуацій, коли це є конвенційною нормою) ризикує бути відправленим у відставку главою держави. Якщо ж президент прагне призначити прем'єр-міністром свого соратника, зокрема, коли опонує парламенту, то останній може не підтримати чи звільнити прем'єр-міністра. Хоча буває і так, що парламент за свою незгоду з президентом щодо формування, підтримки або відповідальності уряду можна відправити у відставку [34]. Сам же факт перевірки уповноваження президентів достроково розпустити парламенти й призначити їхні вибори слугує додатковою підставою формальної класифікації напівпрезиденталізму на: класичний (з правом розпуску парламенту) президент-парламентаризм (чинно в Австрії, Азербайджані, Білорусі, Ісландії та Росії, а також історично у Вірменії, Португалії, Україні і Хорватії) та президент-подібний (без права розпуску парламенту) президент-парламентаризм (історично в Азербайджані і Грузії); класичний (з правом розпуску парламенту) прем'єр-президенталізм (чинно в Болгарії, Боснії і Герцеговині, Грузії, Ірландії, Литві, Молдові, Польщі, Португалії, Румунії, Сербії, Словаччині, Словенії, Україні, Франції, Хорватії, Чехії та Чорногорії, а також історично у Вірменії і Фінляндії) та парламент-подібний (без права розпуску парламенту) прем'єр-президенталізм (чинно у Македонії та Фінляндії, а також історично в Туреччині та Чорногорії).

По-друге, фактичне чи політичне врахування сутності і конструкції дуалізму виконавчої влади (що є неодмінним атрибутом саме напівпрезиденталізму) дає підстави виділення таких видів напівпрезиденталізму, як системи повністю або частково уніфікованої більшості, розділеної більшості, повністю або частково уніфікованої меншості та розділеної меншості [10; 12; 13; 17; 18; 35]. Підставою такої класифікації напівпрезиденталізму є спосіб розподілу повноважень у рамках дуалізму виконавчої влади між президентом і прем'єр-міністром/ урядом у сенсі забезпечення їхньої легітимності й відповідальності. Адже

прем'єр-міністр (уряд) залежить від делегування влади з боку президента і/чи парламенту та колективно відповідальний (може бути відправлений у відставку) перед ними або лише перед парламентом, а президент, натомість, незалежний від парламенту і може діяти за відсутності його підтримки. Тому в напівпрезиденталізмі глава держави може формувати власний порядок денний, навіть коли це передбачає втручання у сферу повноважень прем'єр-міністра й уряду. Натомість, взаємно прихильні відносини президента, прем'єр-міністра/уряду і парламенту (більшості в ньому) зменшують ймовірність переростання напружених відносин означених інститутів у складні міжінституційні конфлікти [13; 14]. Так, система уніфікованої більшості, як найменш конфліктний варіант напівпрезиденталізму, передбачає ситуацію, коли президент є членом чи прибічником партії прем'єр-міністра, а тому і президент, і прем'єр-міністр/уряд підтримуються однаковою більшістю у парламенті. Своєю чергою, система розділеної більшості (яку зазвичай іменують когабітацією [36–39]), як помірно конфліктний варіант напівпрезиденталізму, передбачає, що президент, на відміну від прем'єр-міністра/уряду, не має підтримки більшості у легіслатурі. Окремішньою є система розділеної меншості, котра, як найконфліктніша опція напівпрезиденталізму, передбачає, що ні президент, ні прем'єр-міністр (і ніхто у цьому сенсі) не має стабільної підтримки більшості у парламенті, але за умови, що президент і прем'єр-міністр є політичними супротивниками. Врешті, система уніфікованої меншості, як не дуже конфліктний сценарій напівпрезиденталізму, означає, що ні президент, ні прем'єр-міністр (і ніхто у цьому сенсі) не має стійкої підтримки більшості у легіслатурі, але президент і прем'єр-міністр – однопартійці, асоційовані з ідентичною політсилою або політичні соратники. Особливістю такої класифікації є те, що вона мінлива, адже кожна країна може переходити з одного виду напівпрезиденталізму до іншого незалежно від зміни чи стабільності конституційних повноважень політичних інститутів і формату міжінституційних відносин, а натомість залежно від реального політичного процесу та специфіки виборчих систем і результатів президентських і парламентських виборів, партійної афіліації центрів виконавчої влади та партійного складу урядів і парламентів [10; 13; 35]. Отже, на підставі цієї логіки напівпрезиденталізм у країнах Європи треба виділяти у динаміці, а не як певну більш-менш фіксовану сутність.

По-третє, напівпрезиденталізм варто класифікувати на підставі особливостей дуалізму виконавчої влади і сили повноважень президентів, прем'єр-міністрів і парламентів. Серед випадків напівпрезиденталізму є такі, в яких: президенти слабкі чи номінальні, а тому, відповідно, значно сильніші прем'єр-міністри, урядові кабінети та парламенти (Австрія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Ірландія, Ісландія, Македонія, Сербія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Чорногорія) – йдеться про парламентаризований/прем'єризований (зі слабким/дуже слабким президентом) напівпрезиденталізм; увесь політичний процес відбувається довкола президентів, тобто вони сильні чи навіть всесильні, а тому, відповідно, слабкі повноваження прем'єр-міністрів, урядових кабінетів і

парламентів (Азербайджан, Білорусь, Росія, а також раніше Вірменія, Туреччина, Україна) – йдеться про президенціалізований (зі сильним/дуже сильним президентом) напівпрезиденталізм; повноваження президентів та прем'єр-міністрів й урядових кабінетів майже ідентичні чи сумірні (Грузія, Литва, Молдова, Польща, Португалія, Румунія, Україна, Франція, а також раніше Вірменія та Фінляндія) – йдеться про збалансований (з відносним балансом і помірною силою повноважень президента та прем'єр-міністра) напівпрезиденталізм [2; 40]. Тим не менше, віднесення тих чи інших країн Європи до певних видів напівпрезиденталізму в рамках означеної класифікації є відносним, зокрема, внаслідок використання різних суб'єктивованих методик оцінювання сили президентів й інших політичних інститутів.

Урешті, багатоскладову логіку класифікації напівпрезиденталізму, в тому числі на прикладі країн Європи, доцільно доповнювати різними рівнями конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади. З цього загалом випливає, що різні класифікації напівпрезиденталізму демонструють, що про цю систему правління доречно говорити з „прикметниками”, які відсилають до певних формальних і фактичних видів та фаз цього конструкту міжінституційних відносин, зокрема у контексті зіставлення конституційних норм і політичної практики. Отже, різні види та комбінації видів напівпрезиденталізму спричиняють як певні усереднені, так і розрізнені ефекти цієї системи правління, в тому числі з приводу їхнього зіставлення з різними патернами стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин [4]. Вони частково відомі науці, але частково й оновлюються, а тому у випадку напівпрезиденталізму в країнах Європи мають і очікувані, і неочікувані вияви (див. табл. 1, в якій охоплено ефекти європейського напівпрезиденталізму у його найширшому переліку кейсів – як чинних, так і вже історичних, – тобто від моменту конституціоналізації напівпрезиденталізму в кожній напівпрезидентській країні та станом максимум на грудень 2017 р.).

Таблиця 1.

Усереднені варіанти співвідношення видів напівпрезиденталізму та показників стабільності і конфліктності міжінституційних відносин у країнах Європи (станом на грудень 2017 року) *

<i>Різновиди напівпрезиденталізму / Патерни міжінституційних відносин</i>	<i>Усереднена стабільність випадків міжінституційних відносин у системі дуалізму виконавчої влади, у днях</i>
Формальна класифікація напівпрезиденталізму	
Класичний президент-парламентаризм	535
Президент-подібний президент-парламентаризм	548
Класичний прем'єр-президенталізм	442
Парламент-подібний прем'єр-президенталізм	419
Фактична класифікація напівпрезиденталізму	
Система повністю уніфікованої більшості	599

Продовження таблиці 1.

Система частково уніфікованої більшості	526
Система розділеної більшості	509
Система повністю уніфікованої меншості	319
Система частково уніфікованої меншості	323
Система розділеної меншості	327
Формально-фактична класифікація напівпрезиденталізму	
Парламентаризований напівпрезиденталізм	508
Президенціалізований напівпрезиденталізм	595
Збалансований напівпрезиденталізм	412
Рівні конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади в напівпрезиденталізмі	
Найнижчий рівень конфліктів	536
Низький рівень конфліктів	481
Середній рівень конфліктів	411
Високий рівень конфліктів	432
Найвищий рівень конфліктів	342

* Складено автором за: [11, с. 443, 574–633].

Отже, загалом підсумовано, що напівпрезиденталізм завжди треба визначати, уточнювати і детермінувати з огляду на властиву для нього гетерогенність – формальні і фактичні класифікації як своєрідні незалежні аналітично-порівняльні змінні [8; 16; 20; 32], які генерують відносно різні ризики чи негативи та перспективи чи позитиви, а загалом ефекти напівпрезиденталізму, в тому числі щодо їхнього співвідношення із показниками та патернами стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин. Тим паче, що доволі різні, а часто навіть й обернено пропорційні параметри, особливості та зв'язки зумовлюють розмаїту стабільність чи конфліктність різних формальних, фактичних і формально-фактичних видів напівпрезиденталізму [2; 29], в тому числі на противагу іншим системам правління [41; 42]. Викликано це тим, що на „виживання”, конфліктність й ефективність напівпрезиденталізму (а точніше його видів у різних класифікаціях) впливають найперше інституційні чинники, зокрема конституційний дизайн, та політичні чинники, зокрема політична практика та міжпартійні відносини, а також такі додаткові фактори, як соціально-економічна ситуація, соціальна структура, історична спадщина та регіон, в якому розташована та чи інша напівпрезидентська країна, тощо [5]. Їхнє накладання один на одного (див. табл. 1) дає змогу виділити варіативні співвідношення класифікацій та рівнів конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади зі стабільністю міжінституційних відносин у масиві напівпрезидентських країн Європи.

По-перше, у рамках формальної або інституційної логіки та класифікації напівпрезиденталізму на прикладі країн Європи (станом на грудень 2017 р.) було встановлено, що: а) президент-парламентаризм генерує значно стабільніші кейси міжінституційних відносин, ніж прем'єр-президенталізм; б) найстабільнішими міжінституційні відносини у рамках формальної класифікації напівпрезиденталізму усереднено є в президент-подібному президент-парламентаризмі, менш стабільними – у класичному

президент-парламентаризмі, значно менш стабільними – у класичному прем'єр-президенталізмі, а найменш стабільними – у парламент-подібному прем'єр-президенталізмі. Але такий висновок релевантний безвідносно політичних опцій напівпрезиденталізму, а тому може бути варіативним за умови накладання додаткових змінних. Зокрема, у випадку систем розділеного правління президент-парламентаризм означається значно більшими ризиками та частотою інституційного і політичного колапсу й гіпотетичної автократизації політичного режиму, аніж в аналогічних рамках за умови прем'єр-президенталізму [6; 43]. Крім того, саме президент-парламентаризм, а не прем'єр-президенталізм значно частіше дестабілізує демократичні політичні режими, навіть спричиняючи їхній крах [5]. Річ у тому, що президент-парламентаризм доволі часто (хоч не завжди) підкреслює „дух” президенталізму, а тому й позиціонується як „згубна суміш” президенталізму і парламентаризму, а натомість прем'єр-президенталізм звикло (хоч теж не завжди) виявляє „дух” парламентаризму та переважно є „вигідним синтезом” президенталізму і парламентаризму. Це зонайбільше зумовлено значною силою повноважень президентів за рахунок переважно законодавчих прерогатив саме у президент-парламентаризмі. Хоч і президент-парламентаризм, і прем'єр-президенталізм можуть генерувати додаткові інституційні та політичні ризики, а також підривати стабільність демократій і збільшувати вірогідність/стабільність автократій – передусім у випадку додаткового й надмірного уповноваження глав держав і президенціалізації систем правління й політичного процесу, які в умовах напівпрезиденталізму як такого врешті можуть набувати ознак „конституційних диктатур” [24, с. 48]. Це чи не найбільше властиво у разі послаблення ролі партій та неінституціоналізації або деінституціоналізації партійних систем [44].

По-друге, аргументована вище логіка підтверджується у разі фактичної чи політичної класифікації напівпрезиденталізму на прикладі країн Європи. У цьому контексті вмотивовано, що: а) стабільнішими є кейси міжінституційних відносин у системах більшості, а не меншості, а також у системах уніфікованого, а не розділеного правління; б) порівняно стабільнішими є випадки міжінституційних відносин у системах повністю уніфікованої більшості і меншості, дещо менш стабільними – у системах частково уніфікованої більшості і меншості, а ще менш (хоча й несуттєво) стабільними – у системах розділеної більшості та меншості; в) класифікаційно найстабільнішими є кейси міжінституційних відносин у системах повністю уніфікованої більшості, менше стабільними – у системах частково уніфікованої більшості, ще менше (хоч і майже сумірно) стабільними – у системах розділеної більшості, а найменше стабільними – приблизно сумірно в системах повністю і частково уніфікованої меншості та розділеної меншості. Це кореспондується з зауваженням деяких учених, що політична стабільність загалом і стабільність демократичних й автократичних політичних режимів зменшуються чи принаймні можуть зменшуватися саме в разі систем розділеного правління [5], хоч

короткостроково і навіть довгостроково такі опції напівпрезиденталізму не обов'язково зумовлюють автократизацію політичних режимів, але навіть сприяють їхній демократизації, щоправда, детермінованій міжінституційною та політичною нестабільністю [45]. Тому на одному боці систем розділеної більшості й меншості – перспектива демократизації, але на іншому – ризик дестабілізації, дезінтеграції та колапсу. Схожа логіка у випадку систем уніфікованої більшості і меншою мірою систем уніфікованої меншості, які, з одного боку, націлені на перспективи політичної та інституційної стабілізації і підвищення ефективності урядування, а з іншого – наражаються на небезпеки автократизації і „ерозії” чи деконсолідації демократії. У такому „сузір'ї” напівпрезиденталізму важливо зважати на інституційні та політичні стимули розподілу влади як у системі її виконавчого дуалізму, так і загалом у трикутнику „президент – прем'єр-міністр/уряд – парламент”. Адже якщо такі стимули впливові та дієві, тоді збільшуються перспективи демократизації напівпрезиденталізму попри його гіпотетичну стабілізацію чи дестабілізацію, а якщо вони слабкі і недієві – то ризики автократизації напівпрезиденталізму попри його ймовірну стабілізацію.

По-третє, крос-національно (на прикладі країн Європи) означені тенденції відтворюються і в рамках та за логікою формально-фактичної (чи інституційно-політичної) класифікації напівпрезиденталізму. Так, обґрунтовано, що: а) найменш стабільними є кейси міжінституційних відносин у системах збалансованого, а не домінуючого лідерства; б) класифікаційно найбільш стабільними є випадки міжінституційних відносин у президенціалізованому напівпрезиденталізмі, менш стабільними – у прем'єризovanому/парламентаризovanому напівпрезиденталізмі, а найменш стабільними – врешті-решт, у збалансованому напівпрезиденталізмі.

Урешті, отримані результати потрібно доповнювати зауваженнями низки дослідників [4; 46–50] і власними спостереженнями й підрахунками (див. табл. 1), згідно з якими різні опції впливу напівпрезиденталізму в цілому та його видів зокрема на показники стабільності чи конфліктності міжінституційних відносин в умовах демократій або автократій безпосередньо залежать від каналів, рівнів і типів конфліктів як у системі дуалізму виконавчої влади (в тому числі з приводу міжінституційної та політичної змагальності, формальних і/чи конституційних питань, реформ і/чи конкретних політичних проблем, розмаїтих повноважень і міжособистісних непорозумінь, домінування і впливу у виконавчій владі й загалом у політичній системі, політичних інтриг між президентом і прем'єр-міністром), так і загалом у системі міжінституційних відносин у трикутнику „президент – прем'єр-міністр/уряд – парламент” (але найперше між президентом і легіслатурою з приводу їхнього впливу на прем'єр-міністра й урядовий кабінет). Частково це продемонстровано в рамках врахування ефектів формальних/інституційних та фактичних/політичних видів напівпрезиденталізму в країнах Європи у контексті їхнього співвідношення зі стабільністю й конфліктністю міжінституційних відносин у різних типах політичних режимів. Адже підтверджено, що президенти (особливо якщо

вони партійні чи афілійовані з парламентськими партіями та мають право розпуску парламентів), а не прем'єр-міністри (особливо урядів меншості, але не технократичних/непартійних урядів) частіше ініціюють політичні й міжінституційні конфлікти в системі дуалізму виконавчої влади [47], а також, що такі конфлікти більш дестабілізуючими є у випадку президент-парламентаризму, а не прем'єр-президенталізму [49]. Це деталізовано висновком, згідно з яким системи розділеної більшості і розділеної меншості (а загалом системи розділеного правління) типово виявляються політичними інтригами, що можуть суттєво гальмувати прийняття рішень та зумовлювати суперечливість політичного процесу на тлі змагальності між президентом і прем'єр-міністром [24, с. 55], а отже, і небезпечні ризиками колапсу демократії, автократизації та політичної й інституційної дестабілізації [51, с. 18]. Крім того, все залежить від впливу на сутність, причини та рівень конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади особистісних чинників і вектора персоналізації влади, кількісних й ідеологічно-поляризаційних розбіжностей і атрибутів партійної та виборчої системи, усталеності інституційного дизайну та міжінституційних і політичних відносин тощо [2]. Однак чи не головна причина цього – перманентна змагальність між політичними акторами в неієрархізованому політичному ринку за умов напівпрезиденталізму [52], спричинена відмінністю їхніх електоральних баз і джерел легітимності та бажанням розширити свій політичний вплив. Особливо з огляду на те, що кожний політичний актор у напівпрезиденталізмі наділений власним набором формальних та фактичних ресурсів, які він прагне або може використовувати в міжінституційних відносинах у трикутнику „президент – прем'єр-міністр/уряд – парламент” [47; 48].

Водночас емпіричний і статистичний аналіз рівнів конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму в країнах Європи дав змогу встановити, що співвідношення різних видів напівпрезиденталізму і патернів стабільності й конфліктності міжінституційних відносин у їхніх рамках (у тому числі у контексті „виживання” демократій і автократій) не настільки однозначне й просте, як теоретично очікувано. Річ у тому, що різною є природа і композиція конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади, оскільки вони визначаються кількома чинниками: а) фактичними/політичними видами напівпрезиденталізму, у рамках яких конфліктність у системі дуалізму виконавчої влади звикло зростає по лінії „система повністю уніфікованої більшості – система повністю уніфікованої меншості – система частково уніфікованої більшості – система частково уніфікованої меншості – система розділеної більшості – система розділеної меншості”; б) логікою зіставлення партійної чи непартійної афіліації президентів та прем'єр-міністрів, згідно з якою конфліктність у системі дуалізму виконавчої влади типово зменшується у разі непартійної афіліації президентів та/або прем'єр-міністрів і, натомість, зазвичай збільшується у разі належності президентів та прем'єр-міністрів до різних політсил; в) складом і типом урядових кабінетів та легіслатур (зокрема, поділом урядових кабінетів на

партійні та непартійні/технократичні, а партійних урядових кабінетів – на однопартійні та коаліційні, більшості і меншості з усіма можливими їхніми комбінаціями, кількістю партій в урядових кабінетах, а також переважанням ситуацій більшості чи ситуацій меншості у легіслатурах).

Враховуючи це, на прикладі кейсів напівпрезиденталізму в Європі виявлено (див. табл. 1), що: а) у разі збільшення сили і рівнів конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади прямо пропорційно зростає рівень демократичності політичного режиму; б) у разі збільшення сили та рівнів конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади обернено пропорційно зменшується пересічна стабільність випадків міжінституційних відносин; в) взаємозв'язок між рівнями і силою конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади, з одного боку, та фактичними/політичними видами напівпрезиденталізму, з іншого боку, є лінійним у контексті їхнього співвідношення з усередненими типами політичних режимів і середньою стабільністю випадків міжінституційних відносин. Крім того, емпірично доведено, що конфлікти в системі дуалізму виконавчої влади у напівпрезиденталізмі статистично частіше трапляються і є порівняно сильнішими в умовах: демократій, а не автократій; президент-парламентаризму, а не прем'єр-президенталізму; збалансованого, а не президенціалізованого і парламентаризованого/прем'єризovanого напівпрезиденталізму; партійних, а не технократичних/непартійних урядів; урядів меншості, а не урядів більшості; політичної і партійно-ідеологічної, а не аполітичної і клієнтелістської структуризації легіслатур, міжінституційних відносин і політичного процесу; розвиненості й інституціоналізованості, а не стагнації партійних систем. Паралельно з цим, підтверджено, що частоту і силу конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади в напівпрезиденталізмі лімітує спільна ідеологічно-поляризаційна орієнтація президента і прем'єр-міністра/урядового кабінету, менша фрагментованість і поляризованість легіслатур та додаткова, порівняно з президентом, уповноваженість прем'єр-міністра й урядового кабінету (особливо кабінету меншості) [47–50]. Водночас узагальнено, що конфлікти в системі дуалізму виконавчої влади властиві для різних видів напівпрезиденталізму і залежать від того, наскільки останні здатні узгоджувати вимоги президентів та парламентів стосовно контролю за урядами і загалом за виконавчою владою [44]. Однак певні повноваження президентів та прем'єр-міністрів можуть провокувати більшу чи меншу кількість й інтенсивність конфліктів у системі дуалізму виконавчої влади [46], а отже, вони теж впливають на типи політичних режимів та їхнє „виживання” у рамках різних формальних, фактичних і формально-фактичних опцій напівпрезиденталізму.

З цього випливає, що напівпрезиденталізм не завжди і не обов'язково функціонує як стабілізуючий та неконфліктний інституційний і політичний компроміс між мажоритарними крайнощами президенталізму та потенційно дестабілізуючою фрагментацією і поляризацією парламентаризму [23]. Адже, з одного боку, коли формально й фактично сильно уповноважені президент і легіслатура контролюються однією партією чи виборчою

коаліцією, тоді напівпрезиденталізм, як правило (хоч не завжди), функціонує у мажоритарній манері та відносно подібно до стабільної президентської системи уніфікованого правління. З іншого боку, коли на президента (переважно незалежно від рівня його формальної і фактичної уповноваженості) накладається партійна неупередженість або ж коли президент не користується підтримкою більшості у парламенті, тоді напівпрезиденталізм (знову-таки, як правило) функціонує за логікою, відносно схожою до нестабільної парламентської системи розділеного правління [40].

Коли ж у рамках напівпрезиденталізму нестабільною і нелегітимною є роль самого президента (в тому числі сильно уповноваженого), тоді низькою виявляється ймовірність того, що спостерігатиметься стабілізуючий вплив на потенційно нестабільні урядові кабінети, навіть попри бажання президента пришвидшувати формування урядів [53]. Доповнюється це тим, що напівпрезиденталізм доволі часто сприяє міжінституційним конфліктам та урядовим кризам, на тлі яких (особливо в разі сталої конфронтації сильно уповноважених президентів й слабо уповноважених парламентів [32, с. 122–123]) зростає ймовірність формування непартійних або взагалі своєрідних „президентських” урядів (керованих президентами), оскільки останні не обов’язково користуються стабільною підтримкою парламентів [24, с. 58; 52], а, натомість, ґрунтуються на маніпулятивному, недемократичному та непередставницькому апелюванні до позапарламентських політсил, громадськості і навіть легітимності президентів [51, с. 124]. Посилюється це також афіліацією чи неафіліацією президента з будь-якою із парламентських партій, оскільки на стабільність і конфліктність міжінституційних відносин у напівпрезиденталізмі суттєво впливає здатність глави держави бути чи не бути „політичним арбітром” і „каталізатором” політичних компромісів. Хоча стабільність або нестабільність урядів і загалом міжінституційних відносин не зумовлена тим, що вони властиві для напівпрезиденталізму як такого, а, натомість, швидше залежить від того, яким є формальний, фактичний і формально-фактичний вид напівпрезиденталізму в тій чи іншій державі. У цьому контексті важливим, серед іншого, є конфігурування і врахування правил про вотуми інвестиції, довіри та недовіри урядам, рамок й особливостей партійних і виборчих систем, а також параметрів уповноваженості президентів, прем’єр-міністрів і парламентів щодо функціонування здебільшого коаліційних урядових кабінетів (цій тематиці треба присвячувати окрему увагу), які у випадку напівпрезиденталізму в країнах Європи традиційно „на три чверті близькі до ідеальних позицій президентів чи парламентів” [54], навіть незалежно від структуризації партійних систем й врахування ролі партій у забезпеченні „ланцюга” делегування повноважень і відповідальності урядів.

Увиразнюється проблематика стабільності й конфліктності міжінституційних відносин за напівпрезиденталізму їхньою ефективністю та керованістю, зокрема, найперше виконавчою спроможністю президентів і урядових кабінетів, у тому числі з приводу встановлення та підтримки

державних пріоритетів, контролю й координації суперечливих цілей, створення та забезпечення внутрішніх і зовнішніх політичних зобов'язань, здійснення ефективного владно-управлінського процесу та прийняття ефективних політичних і владно-управлінських рішень тощо [27; 55, с. 263]. У цьому контексті підтверджено висновок деяких науковців про те, що параметри соціально-економічного розвитку за напівпрезиденталізму значно залежать від апробації систем уніфікованого і розділеного правління, а також від чутливості електорату з цього приводу [56; 57]. Зокрема, простежено, що в періоди систем розділеної більшості і розділеної меншості виборці зазвичай вважають, що або прем'єр-міністри, або президенти, а не два інститути, рівнозначно відповідальні за вироблення політичного курсу, а тому і за параметри соціально-економічного розвитку тієї чи іншої напівпрезидентської країни. Це означає, що у разі соціально-економічних невдач електорат на наступних виборах підтримуватиме кандидата з тієї політсили, яка є протилежною політсилі, з якою він асоціював свої політичні надії під час реалізації системи розділеного правління. Натомість, у випадку системи уніфікованого правління ситуація протилежна, бо соціально-економічні невдачі влади (президента і/чи прем'єр-міністра) не сприймаються й автоматично не трактуються виборцями як заклик голосувати за їхніх політичних опонентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом у дослідженні емпірично й порівняльно верифіковано і підтверджено, зокрема на досвіді країн Європи, теоретизовану в політичній науці й згадану на початку статті позицію, згідно з якою напівпрезиденталізм і його окремі види, які доцільно виокремлювати в рамках формальної чи інституційної, фактичної чи політичної та формально-фактичної чи інституційно-політичної класифікацій тощо, зумовлюють доволі різні, а інколи й взаємовиключні наслідки, ризики і перспективи (в тому числі на противагу або подібні іншим системам державного правління). Ці наслідки, серед іншого, виявляються у різномірному та різноспрямованому співвідношенні напівпрезиденталізму як такого і його опцій зокрема зі стабільністю, конфліктністю й ефективністю міжінституційних відносин у трикутнику „президент – прем'єр-міністр/ уряд – парламент”. Відповідно, на цій підставі аргументовано доцільність трактування напівпрезиденталізму не як гомогенного, а як гетерогенного й множинного феномену, який спричиняє різномірні наслідки, в тому числі щодо стабільності, конфліктності й ефективності міжінституційних відносин у рамках різних видів напівпрезиденталізму в країнах Європи. Ось чому саме різні види напівпрезиденталізму (а не напівпрезиденталізм загалом) – як незалежні змінні – що теоретично, що емпірично є надійнішими і валіднішими індикаторами вибору систем державного правління, ніж критика кожної з них, адже у різних ситуаціях вони можуть виявлятися по-різному, наближуючись чи віддаляючись від оптимальної конструкції міжінституційних відносин. Саме у цьому напрямі, на наш погляд, доцільно й надалі здійснювати порівняльні дослідження, які стосуються теоретизації й апробації ефектів різних типів напівпрезиденталізму, які безумовно стануть

у нагоді у разі вибору та конституційної і політичної інженерії системи правління у тій чи іншій державі.

Бібліографічні посилання

1. Ecevit Y., Karakoç E. The Perils of Semi-Presidentialism: Confidence in Political Institutions in Contemporary Democracies. *International Political Science Review*. 2017. Vol. 8. No. 1. P. 4–20.
2. Elgie R. Semi Presidentialism and Comparative Institutional Engineering. *Semi-Presidentialism in Europe* / ed. by R. Elgie. Oxford University Press, 1999. P. 281–299.
3. Elgie R. Varieties of Semi-Presidentialism and Democratic Survival. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance* / ed. by R. Elgie. Oxford University Press, 2011. P. 54–79.
4. Elgie R. Executive Leadership in Semi-Presidential Systems. *Oxford Handbook of Political Leadership* / ed. by P. Hart, R. A. W. Rhodes. Oxford University Press, 2014. P. 472–486.
5. Elgie R., Schleiter P. Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies. *Semi-Presidentialism and Democracy* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup, Y.-S. Wu. Palgrave, 2011. P. 42–60.
6. Kirschke L. Semipresidentialism and the Perils of Power-Sharing in Neopatrimonial States. *Comparative Political Studies*. 2007. Vol. 40. No. 11. P. 1372–1394.
7. Pugaciauskas V. Semi-Presidential Institutional Models and Democratic Stability: Comparative Analysis of Lithuania and Poland. *Lithuanian Political Science Yearbook*. 1999. P. 1–26.
8. Sedelius T., Linde J. Unravelling Semi-Presidentialism: Democracy and Government Performance in Four Distinct Regime Types. *Democratization*. 2018. Vol. 25. No. 1. P. 136–157.
9. Shugart M. Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns. *French Politics*. 2005. Vol. 3. No. 3. P. 323–351.
10. Skach C. The „newest” Separation of Powers: Semi-Presidentialism. *International Journal of Constitutional Law*. 2007. Vol. 5. No. 1. P. 93–121.
11. Литвин В. Атрибути та різновиди напівпрезидентської системи правління в Європі: інституційно-процесуальний і політично-поведінковий аспекти: монографія. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2018. 636 с.
12. Литвин В. Гетерогенність і фактори та індикатори типологізації напівпрезидентської системи державного правління: теоретико-методологічний зріз. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. № 2 (88). С. 318–345.
13. Литвин В. До структуризації та оновлення типології напівпрезиденталізму на підставі особливостей дуалізму, партійної приналежності і відповідальності виконавчої влади та композиції легіслатур. *Історико-політичні проблеми сучасного світу : збірник наукових статей*. 2019. Вип. 40. С. 26–33.
14. Литвин В. Особливості та наслідки поділу і дуалізму виконавчої влади в рамках різних видів напівпрезиденталізму. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 4. С. 94–112.
15. Elgie R. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance*. Oxford University Press, 2011. 206 p.
16. Elgie R. Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies. *Taiwan Journal of Democracy*. 2007. Vol. 3. No. 2. P. 53–71.

17. Lytvyn V. Conditionality, Factors and Indicators of Heterogeneity and Typologization of Semi-Presidential System of Government. *Studium Europy Srodkowej i Wschodniej*. 2020. No. 13. P. 31–55.

18. Lytvyn V., Romanyuk A. Types and Effects of European Semi-Presidentialism: Based on the Features of Dualism, Party Affiliation and Responsibility of the Executive and the Composition of Legislatures. *The Annals of the University of Bucharest: Political Science Series*. 2021. Vol. XXIII. No. 1. P. 87–116.

19. Cheibub J. A., Chernykh S. Constitutions and Democratic Performance in Semi-Presidential Democracies. *Japanese Journal of Political Science*. 2008. Vol. 9. No. 3. P. 269–303.

20. Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. *Political Studies Review*. 2004. Vol. 2. No. 3. P. 314–330.

21. Fish S. Stronger Legislatures, Stronger Democracies. *Journal of Democracy*. 2006. Vol. 17. No. 1. P. 5–20.

22. Freeman M. Constitutional Frameworks and Fragile Democracies: Choosing Between Parliamentarism, Presidentialism and Semi-Presidentialism. *Pace International Law Review*. 2000. Vol. 12. P. 253–282.

23. Gunther R. The Relative Merits (and Weaknesses) of Presidential, Parliamentary and Semi-Presidential Systems: The Background to Constitutional Reform. *Journal of social sciences and philosophy*. 1999. Vol. 88. No. 3. P. 61–92.

24. Linz J. Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference? *The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives* / ed. by J. Linz, A. Valenzuela. Johns Hopkins University Press, 1994. P. 3–87.

25. Pasquino G. Nomination: Semi-Presidentialism: A Political Model at Work. *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No. 1. P. 128–146.

26. Pasquino G. The Advantages and Disadvantages of Semi-presidentialism: A West European Perspective. *Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup. Routledge, 2007. P. 14–29.

27. Weaver K., Rockman B. Assessing the Effects of Institutions. *Do Institutions Matter? Government Capabilities in the United States and Abroad* / ed. by K. Weaver, B. Rockman. Washington : The Brookings Institutions, 1993. P. 1–41.

28. Weaver K., Rockman B. When and how do institutions matter? *Do Institutions Matter? Government Capabilities in the United States and Abroad* / ed. by K. Weaver, B. Rockman. Washington : The Brookings Institutions, 1993. P. 445–461.

29. Elgie R. A Fresh Look at Semi-Presidentialism: Variations on a Theme. *Journal of Democracy*. 2005. Vol. 16. No. 3. P. 98–112.

30. Elgie R. What is Semi-Presidentialism and Where is It Found. *Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup. Routledge, 2007. P. 1–13.

31. Blondel J. Dual Leadership in the Contemporary World: A Step Towards Executive and Regime Stability. *Comparative Government and Politics* / ed. by J. Blondel. Boulder, 1984. P. 162–172.

32. Shugart M., Carey J. Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics. Cambridge University Press, 1992. 316 p.

33. Lytvyn V. Institutional and Procedural Determination of Premier-Presidentialism as a Type of Semi-Presidential System of Government and Its Manifestations and Operationalizations in European Countries. *Studium Europy Srodkowej i Wschodniej*. 2021. No. 16. P. 69–91.

34. Литвин В. Особливості, логіка та параметри операціоналізації президентсько-парламентського напівпрезиденталізму в країнах Європи. *Гуманітарні візії*. 2017. № 3 (1). С. 37–44.

35. Lytvyn V. The Evolution, Logics, Variations and Improving of the Actual (Political and Behavioral) Typology of Semi-Presidentialism: Theorization and Manifestations on the Example of European Countries. *Studium Europy Srodkowej i Wschodniej*. 2019. No. 11. P. 90–118.
36. Литвин В. Теорія та практика когабітації в напівпрезидентських системах Європи. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 4. С. 140–149.
37. Chang C.-H. Cohabitation in Semi-Presidential Countries. *Social Sciences*. 2014. Vol. 3. No. 2. P. 31–43.
38. Elgie R. Semi-Presidentialism, Cohabitation and the Collapse of Electoral Democracies, 1990–2008. *Government and Opposition*. 2010. Vol. 45. No. 1. P. 29–49.
39. Elgie R., McMenamin I. Explaining the Onset of Cohabitation under Semi-presidentialism. *Political Studies*. 2011. Vol. 59. No. 3. P. 616–663.
40. Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165–187.
41. Bayram S. Intra-Democracy Regime Change: Transitions Between Presidential, Parliamentary and Semi-Presidential Systems. *Politologicky Casopis*. 2016. Vol. 23. No. 1. P. 3–22.
42. Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. New York University Press, 1997. 217 p.
43. Elgie R. Premier-Presidentialism, President-Parliamentarism, and Democratic Performance: Indicative Case Studies. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance* / ed. by R. Elgie. Oxford University Press, 2011. P. 157–185.
44. Protsyk O. Semi-Presidentialism under Post-Communism. *Semi-Presidentialism and Democracy* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup, Y.-S. Wu. Palgrave, 2011. P. 98–116.
45. Elgie R., McMenamin I. Semi-presidentialism and Democratic Performance. *Japanese Journal of Political Science*. 2008. Vol. 9. No. 3. P. 323–340.
46. Beuman L. Semi-Presidentialism in a New Post-Conflict Democracy: The Case of Timor-Leste. Dublin City University, 2013. 249 p.
47. Protsyk O. Intra-Executive Competition between President and Prime Minister: Patterns of Institutional Conflict and Cooperation under Semi-presidentialism. *Political Studies*. 2006. Vol. 54. No. 2. P. 219–244.
48. Protsyk O. Politics of Intra-executive Conflict in Semi-Presidential Regimes in Eastern Europe. *East European Politics and Societies*. 2005. Vol. 19. No. 2. P. 135–160.
49. Sedelius T., Ekman J. Intra-Executive Conflict and Cabinet Instability: Effects of Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe. *Government and Opposition*. 2010. Vol. 45. No. 4. P. 505–530.
50. Sedelius T., Mashtaler O. Two Decades of Semi-Presidentialism: Issues of Intra-Executive Conflict in Central and Eastern Europe, 1991–2011. *East European Politics*. 2013. Vol. 29. No. 2. P. 109–134.
51. Skach C. Borrowing Constitutional Designs. *Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*. Princeton University Press, 2005. 151 p.
52. Schleiter P., Morgan-Jones E. Citizens, Presidents and Assemblies: The Study of Semi-Presidentialism beyond Duverger and Linz. *British Journal of Political Science*. 2009. Vol. 39. No. 4. P. 871–992.
53. Savage L. How and When Do Presidents Influence the Duration of Coalition Bargaining in Semi-Presidential Systems? *European Journal of Political Research*. 2017. Vol. 57. No. 2. P. 308–322.
54. Protsyk O. Prime Ministers' Identity in Semi-Presidential Regimes: Constitutional Norms and Cabinet Formation Outcomes. *European Journal of Political Research*. 2005. Vol. 44. No. 5. P. 721–748.

55. Roper S. Are All Semi-Presidential Regimes the Same? A Comparison of Premier-Presidential Regimes. *Comparative Politics*. 2002. Vol. 34. No. 3. P. 253–272.
56. Lewis-Beck M. Who's the Chef? Economic Voting under a Dual Executive. *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No. 3. P. 315–325.
57. Lewis-Beck M., Nadeau R. French Electoral Institutions and the Economic Vote. *Electoral Studies*. 2000. Vol. 19. No. 2–3. P. 171–182.

References

1. Ecevit Y., Karakoç E. The Perils of Semi-Presidentialism: Confidence in Political Institutions in Contemporary Democracies. *International Political Science Review*. 2017. Vol. 8. No. 1. P. 4–20.
2. Elgie R. Semi Presidentialism and Comparative Institutional Engineering. *Semi-Presidentialism in Europe* / ed. by R. Elgie. Oxford University Press, 1999. P. 281–299.
3. Elgie R. Varieties of Semi-Presidentialism and Democratic Survival. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance* / ed. by R. Elgie. Oxford University Press, 2011. P. 54–79.
4. Elgie R. Executive Leadership in Semi-Presidential Systems. *Oxford Handbook of Political Leadership* / ed. by P. Hart, R. A. W. Rhodes. Oxford University Press, 2014. P. 472–486.
5. Elgie R., Schleiter P. Variation in the Durability of Semi-Presidential Democracies. *Semi-Presidentialism and Democracy* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup, Y.-S. Wu. Palgrave, 2011. P. 42–60.
6. Kirschke L. Semipresidentialism and the Perils of Power-Sharing in Neopatrimonial States. *Comparative Political Studies*. 2007. Vol. 40. No. 11. P. 1372–1394.
7. Pugaciauskas V. Semi-Presidential Institutional Models and Democratic Stability: Comparative Analysis of Lithuania and Poland. *Lithuanian Political Science Yearbook*. 1999. P. 1–26.
8. Sedelius T., Linde J. Unravelling Semi-Presidentialism: Democracy and Government Performance in Four Distinct Regime Types. *Democratization*. 2018. Vol. 25. No. 1. P. 136–157.
9. Shugart M. Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns. *French Politics*. 2005. Vol. 3. No. 3. P. 323–351.
10. Skach C. The „newest” Separation of Powers: Semi-Presidentialism. *International Journal of Constitutional Law*. 2007. Vol. 5. No. 1. P. 93–121.
11. Lytvyn V. Atrybuty ta riznovydy napivprezydentskoi systemy pravlinnia v Yevropi: instytutsiino-protsesualnyi i politychno-povedinkovyi aspekty : monohrafiia. Lviv : LNU imeni I. Franka, 2018. 636 s. (Attributes and Types of Semi-Presidential System of Government in Europe: Institutional-Procedural and Political-Behavioral Aspects).
12. Lytvyn V. Heterohennist' i faktory ta indykatory typolohizatsii napivprezydentskoi systemy derzhavnogo pravlinnia: teoretyko-metodolohichniy zriz. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. 2017. No. 2 (88). S. 318–345. (Heterogeneity and Factors and Indicators of Typologization of Semi-Presidential System of Government: A Theoretical and Methodological Cut).
13. Lytvyn V. Do strukturyzatsii ta onovlennia typolohii napivprezydentalizmu na pidstavi osoblyvostei dualizmu, partiinoi prynalezhnosti i vidpovidalnosti vykonavchoi vlady ta kompozytsii lehislatur. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu : zbirnyk naukovykh statei*. 2019. Vyp. 40. S. 26–33. (Towards Structuring and Updating the Typologization of Semi-Presidentialism Based on the Features of Dualism, Party Affiliation and Responsibility of the Executive and the Composition of Legislatures).

14. Lytvyn V. Osoblyvosti ta naslidky podilu i dualizmu vykonavchoi vlady v ramkakh riznykh vydiv napivprezidentalizmu. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava*. 2018. No. 4. S. 94–112. (Peculiarities and Consequences of the Separation and Dualism of the Executive within the Framework of Various Types of Semi-Presidentialism).
15. Elgie R. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance*. Oxford University Press, 2011. 206 p.
16. Elgie R. Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies. *Taiwan Journal of Democracy*. 2007. Vol. 3. No. 2. P. 53–71.
17. Lytvyn V. Conditionality, Factors and Indicators of Heterogeneity and Typologization of Semi-Presidential System of Government. *Studium Europy Srodkowej i Wschodniej*. 2020. No. 13. P. 31–55.
18. Lytvyn V., Romanyuk A. Types and Effects of European Semi-Presidentialism: Based on the Features of Dualism, Party Affiliation and Responsibility of the Executive and the Composition of Legislatures. *The Annals of the University of Bucharest: Political Science Series*. 2021. Vol. XXIII. No. 1. P. 87–116.
19. Cheibub J. A., Chernykh S. Constitutions and Democratic Performance in Semi-Presidential Democracies. *Japanese Journal of Political Science*. 2008. Vol. 9. No. 3. P. 269–303.
20. Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. *Political Studies Review*. 2004. Vol. 2. No. 3. P. 314–330.
21. Fish S. Stronger Legislatures, Stronger Democracies. *Journal of Democracy*. 2006. Vol. 17. No. 1. P. 5–20.
22. Freeman M. Constitutional Frameworks and Fragile Democracies: Choosing Between Parliamentarism, Presidentialism and Semi-Presidentialism. *Pace International Law Review*. 2000. Vol. 12. P. 253–282.
23. Gunther R. The Relative Merits (and Weaknesses) of Presidential, Parliamentary and Semi-Presidential Systems: The Background to Constitutional Reform. *Journal of social sciences and philosophy*. 1999. Vol. 88. No. 3. P. 61–92.
24. Linz J. Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference? *The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives* / ed. by J. Linz, A. Valenzuela. Johns Hopkins University Press, 1994. P. 3–87.
25. Pasquino G. Nomination: Semi-Presidentialism: A Political Model at Work. *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No. 1. P. 128–146.
26. Pasquino G. The Advantages and Disadvantages of Semi-presidentialism: A West European Perspective. *Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup. Routledge, 2007. P. 14–29.
27. Weaver K., Rockman B. Assessing the Effects of Institutions. *Do Institutions Matter? Government Capabilities in the United States and Abroad* / ed. by K. Weaver, B. Rockman. Washington : The Brookings Institutions, 1993. P. 1–41.
28. Weaver K., Rockman B. When and how do institutions matter? *Do Institutions Matter? Government Capabilities in the United States and Abroad* / ed. by K. Weaver, B. Rockman. Washington : The Brookings Institutions, 1993. P. 445–461.
29. Elgie R. A Fresh Look at Semi-Presidentialism: Variations on a Theme. *Journal of Democracy*. 2005. Vol. 16. No. 3. P. 98–112.
30. Elgie R. What is Semi-Presidentialism and Where is It Found. *Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup. Routledge, 2007. P. 1–13.
31. Blondel J. Dual Leadership in the Contemporary World: A Step Towards Executive and Regime Stability. *Comparative Government and Politics* / ed. by J. Blondel. Boulder, 1984. P. 162–172.

32. Shugart M., Carey J. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge University Press, 1992. 316 p.
33. Lytvyn V. Institutional and Procedural Determination of Premier-Presidentialism as a Type of Semi-Presidential System of Government and Its Manifestations and Operationalizations in European Countries. *Studium Europy Srodkowej i Wschodniej*. 2021. No. 16. P. 69–91.
34. Lytvyn V. Osoblyvosti, lohika ta parametry operatsionalizatsii prezydentsko-parlamentskoho napivprezydentalizmu v krainakh Yevropy. *Humanitarni vizii*. 2017. No. 3 (1). S. 37–44. (Peculiarities, Logics and Parameters of the Operationalization of Presidential-Parliamentary Semi-Presidentialism in European Countries).
35. Lytvyn V. The Evolution, Logics, Variations and Improving of the Actual (Political and Behavioral) Typology of Semi-Presidentialism: Theorization and Manifestations on the Example of European Countries. *Studium Europy Srodkowej i Wschodniej*. 2019. No. 11. P. 90–118.
36. Lytvyn V. Teoriia ta praktyka kohabitatsii v napivprezydentskykh systemakh Yevropy. *Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsii*. 2011. No. 4. S. 140–149. (Theory and Practice of Cohabitation in Semi-Presidential Systems of Europe).
37. Chang C.-H. Cohabitation in Semi-Presidential Countries. *Social Sciences*. 2014. Vol. 3. No. 2. P. 31–43.
38. Elgie R. Semi-Presidentialism, Cohabitation and the Collapse of Electoral Democracies, 1990–2008. *Government and Opposition*. 2010. Vol. 45. No. 1. P. 29–49.
39. Elgie R., McMenamin I. Explaining the Onset of Cohabitation under Semi-presidentialism. *Political Studies*. 2011. Vol. 59. No. 3. P. 616–663.
40. Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165–187.
41. Bayram S. Intra-Democracy Regime Change: Transitions Between Presidential, Parliamentary and Semi-Presidential Systems. *Politologicky Casopis*. 2016. Vol. 23. No. 1. P. 3–22.
42. Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. New York University Press, 1997. 217 p.
43. Elgie R. Premier-Presidentialism, President-Parliamentarism, and Democratic Performance: Indicative Case Studies. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance* / ed. by R. Elgie. Oxford University Press, 2011. P. 157–185.
44. Protsyk O. Semi-Presidentialism under Post-Communism. *Semi-Presidentialism and Democracy* / ed. by R. Elgie, S. Moestrup, Y.-S. Wu. Palgrave, 2011. P. 98–116.
45. Elgie R., McMenamin I. Semi-presidentialism and Democratic Performance. *Japanese Journal of Political Science*. 2008. Vol. 9. No. 3. P. 323–340.
46. Beuman L. *Semi-Presidentialism in a New Post-Conflict Democracy: The Case of Timor-Leste*. Dublin City University, 2013. 249 p.
47. Protsyk O. Intra-Executive Competition between President and Prime Minister: Patterns of Institutional Conflict and Cooperation under Semi-presidentialism. *Political Studies*. 2006. Vol. 54. No. 2. P. 219–244.
48. Protsyk O. Politics of Intra-executive Conflict in Semi-Presidential Regimes in Eastern Europe. *East European Politics and Societies*. 2005. Vol. 19. No. 2. P. 135–160.
49. Sedelius T., Ekman J. Intra-Executive Conflict and Cabinet Instability: Effects of Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe. *Government and Opposition*. 2010. Vol. 45. No. 4. P. 505–530.

50. Sedelius T., Mashtaler O. Two Decades of Semi-Presidentialism: Issues of Intra-Executive Conflict in Central and Eastern Europe, 1991–2011. *East European Politics*. 2013. Vol. 29. No. 2. P. 109–134.
51. Skach C. Borrowing Constitutional Designs. *Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*. Princeton University Press, 2005. 151 p.
52. Schleiter P., Morgan-Jones E. Citizens, Presidents and Assemblies: The Study of Semi-Presidentialism beyond Duverger and Linz. *British Journal of Political Science*. 2009. Vol. 39. No. 4. P. 871–992.
53. Savage L. How and When Do Presidents Influence the Duration of Coalition Bargaining in Semi-Presidential Systems? *European Journal of Political Research*. 2017. Vol. 57. No. 2. P. 308–322.
54. Protsyk O. Prime Ministers' Identity in Semi-Presidential Regimes: Constitutional Norms and Cabinet Formation Outcomes. *European Journal of Political Research*. 2005. Vol. 44. No. 5. P. 721–748.
55. Roper S. Are All Semi-Presidential Regimes the Same? A Comparison of Premier-Presidential Regimes. *Comparative Politics*. 2002. Vol. 34. No. 3. P. 253–272.
56. Lewis-Beck M. Who's the Chef? Economic Voting under a Dual Executive. *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No. 3. P. 315–325.
57. Lewis-Beck M., Nadeau R. French Electoral Institutions and the Economic Vote. *Electoral Studies*. 2000. Vol. 19. No. 2–3. P. 171–182.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2022